

ÇARLIK VE SOVYET RUSYASI'NIN KAFKASYA'DAKİ NÜFUS POLİTİKALARI* THE POPULATION POLICIES OF TSARIST AND SOVIET RUSSIA IN CAUCASUS

Naz PENAŞ**
Elchin SHAKİROV***

Öz

Çarlık Rusya'nın, Kafkasya'ya hâkimiyetinden sonra, bölgeye uygulanan türlü baskılar neticesinde 40'ı aşkın farklı ülkeye göç etmek zorunda kalan Kafkasyalılarından geriye kalanların birçoğu, bu yaşanmışlığın da etkisiyle II. Dünya Savaşı sürecinde Almanlarla işbirliği içinde olmuşlardır. Almanların daha insani davranmaları, bu işbirliğinde etkili olmuştur. Bu iş birliği Stalin tarafından, 'Kafkasyalıların SSCB'ye karşı kolektif vatan hainliği' şeklinde yorumlanmış, suçu olan, olmayan milyonlarca Kafkasyalı II. Dünya Savaşı sırasında göçe tabi tutulmuştur. Yüzbinlerce telefataın yaşandığı bu süreci ve sonrasında ortaya çıkan birçok problemi, dönemin Sovyet iktidarı görmezden gelmiştir. Almanlarla işbirliğinde iştiraki olmayan Kafkasya'nın bazı toplulukları ise Sovyet Rusya'sı tarafından kesilen bu cezayı günümüzde de çekmeye devam etmektedirler.

Bu cezalar, maruz kalanlara ve onların çocuklarına dışlanma, aşağılanma ve öfke gibi birçok negatif duygular yüklemiştir. Bu hadiseler neticesinde Kafkasya halklarında etnik milliyetçilik ve hatta ırkçılık bilincini körüklemiştir. Ruslar nüfus politikalarını 'göç' kavramı ile izah etmektedirler fakat 'göç' kavramı bu süreci ifade etmekte yetersiz kalmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Rusya, Çarlık, SSCB, Kafkasya, Göç, Sürgün.

Abstract

After Russia's domination of the Caucasus during the tsar's reign, many of the remaining Caucasians being affected by this situation, who had to migrate to more than 40 different countries as a result of the kind of pressure applied to the region, cooperated with the Germans during 2nd World War. That the behavior of the Germans was more humane was effective in this cooperation. This cooperation was interpreted by Stalin as 'collective treason of the Caucasians against the USSR' and millions of Caucasians during 2nd World War who were either guilty or not were subjected to the migration. The Soviet power of the period ignored this process that many losses had gotten and many problems that followed. Some communities of the Caucasus, which had no participation in cooperation with the Germans, continue to suffer today from this punishment that has fined by Soviet Russia.

These penalties have caused many negative emotions, such as exclusion, humiliation and anger for the exposed and their children. As a result of these events, was fueled the consciousness of ethnic nationalism and even racism among the people of the Caucasus. Russians explain the demographic policy with the notion 'migration', but the notion 'migration' is not enough to express this process.

Keywords: Russia, Tsarism, USSR, Caucasus, Migration, Exile.

I. Giriş

Refaha erişmek için para arayışları, zulümden kaçarak evlerin terk edilmesi ya da milis kuvvetlerince yerinden ve yurdundan edilme, toplumdaki nüfus hareketliliğinin başlıca sebeplerindedir. Çatışmalar, çevre felaketleri ve kalkınma projeleri gibi devlet politikaları da, insanların ülkelerini ya da bölgelerini terk etmek zorunda bırakabilmektedir. Bunun dışında mübadele gibi insan ticareti de zorunlu göçün faktörleri arasındadır. Sürgünü ise toplumsal ve siyasal baskılar neticesinde, devletin resmi siyaseti nezdinde, grup veya topluluk halinde öz yerlerinden alınarak başka bir bölgeye yerleştirilmesiyle, kimlik ve kültürün kaybolma tehlikesiyle yüzleşmesi olarak tarif edebiliriz (Öner ve Şirin, 2013, 35-37). Ruslar, Kafkasya'yı ele geçirdikten sonra, burada uyguladıkları nüfus politikalarını 'göç' kavramıyla izah etmektedirler. 'Sürgün' kavramının yerine 'göç' kavramının kullanılmasındaki maksat, tabi ki bu gerçeğin ağırlığını hafifletmeye yöneliktir. Bu çalışmanın amacı, Rusya'nın Kafkasya'daki nüfus politikalarını tarihi süreç içerisinde, bilimsel veriler ışığında ele alarak, bu meselelerin içeriğini idrak etmek ve bu politikaların adını koymaktır.

1864 yılında Kafkasyalıların Rusya'ya teslim olmasıyla, milyonlarca Kafkasyalı, Osmanlı İmparatorluğu'na, Avrupa'ya, Kıbrıs'a ve Ürdün'e gönderilmişlerdir. Kafkasyalıların bu mağduriyeti, yeni göçlerle birlikte torunlarına miras kalmıştır. Göç ettirilenlerin toprakları, evleri ve tüm mal varlıkları, yerine

*Bu makale, 485435 YÖK numaralı Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış) kapsamında kaleme alınmıştır.

**Dr. Öğr. Üyesi, Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, npenah@bartin.edu.tr

*** Kazan Federal Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler ve Dış Politikalar Tarihi ABD Doktora Öğrencisi, elikiyar84@hotmail.com

gelenlere peşkeş çekilmiştir. Kayıtlara göre 1862-1870 yılları arasında 2 milyon civarında Kafkasyalı 40 farklı ülkeye gönderilmiş, bunların birçoğu yolda telef olmuştur (İMKANDER, 2013, 9-11).

Bolşevik İhtilali sebebiyle Avrupa'ya kaçmak zorunda kalan Kafkasya aydınları, Prag'da 1923 yılında 'Kafkasya Dağlıları Birliği' örgütünü kurmuş, 1926'da Varşova'da 'Kafkasya Dağlıları Halk Partisi' adı altında teşkilatlanmış ve Kafkasya'nın istiklalini hedef edinmişlerdir. 1933 yılında Hitlerin Almanya'da iktidarı ele geçirmesiyle, bu aydınların yayın ve faaliyetleri ivme kazanmıştır (Tavkul, 2016, 77). Bu arada Kafkasya'daki boşalan topraklara iskân politikası, SSCB döneminde de devam etmiştir. SSCB'de toplu göç uygulamaları ise 1930-1950 yılları arasında cereyan etmiştir. Bu hadiselerin ilk mağdurları ise 1 Şubat 1931'de çıkarılan bir kararname ile toprak sahibi zengin köylüler, yani 'kulaklar' olmuştur (Özcan, 2009, 4).

1 Eylül 1939'da Almanlar Polonya'ya saldırmış böylece II. Dünya Savaşı başlamıştır. 22 Haziran 1941'de radyo ajansı, o sabah Almanların SSCB'ye tearuza geçtiği haberini vermiştir. II. Dünya Savaşı, 1939'da başlamış, savaşa ABD, Fransa, İtalya, Birleşik Krallık, Çin ve Almanya gibi büyük devletler katılmıştır. 1945'te son bulan bu savaş küresel çapta bir askeri çatışma olmuştur (Derman, 2016, 27-28, 31, 34-35).

II. Dünya Savaşı'nın bir önemli sebebi ise Hitler'in Zakafkas petrol ve enerji kaynaklarına erişme isteği olmuştur. Bakü petrol rezervlerine ulaşmanın yolu ise Kafkas dağlarından geçmektedir. Bu anlamda Almanlar Sovyetlerin inşa ettikleri Kafkasya petrol tesislerini yine Sovyet askerleri tarafından tahribe uğratılmadan el koymak istemiş (Tavkul, 2016, 77-78), bu bölgenin halkıyla geçici ittifak kurmuşlardır. Alman olmayan pek çok Kafkasyalı askeri birlikler, Alman ordusunun hizmetine girerek Sovyetlere karşı savaşmış, Kafkas yerlileri Alman ordularına lojistik destekte bulunmuşlardır. 1942 yılında Almanlar Rusya'da yenilince Kafkasya'dan ayrılmaya mecbur olmuş, fakat Karaçay-Malkar, Kabardey, Adige, Çeçen-İnguş, Osetyalı ve Dağıstanlı olan 15 bin neferlik kabile de, Almanların peşine takılarak Kafkasya'yı terk etmişlerdir (Tavkul, 2016, 83).

1864 itibariyle dünyaya savrulan Kafkasyalılar anavatanlarına toparlanamadan, II. Dünya Savaşı sırasında, 1943-1944 yılları arasında ikinci bir göç politikasına daha maruz kalmışlardır. 2 Kasım 1943'te Karaçaylılar, "23 Şubat 1944'te Çeçenler ile İnguşlar, 8 Mart 1944'te Balkarlar, 18 Mayıs 1944'te Kırım Tatarları" ve 14-15 Kasım'da da Ahıskalı Türkler, Kazakistan, Özbekistan ve Sibirya steplerine gönderilmişlerdir (İMKANDER, 2013, 11).

Göçe maruz kalmış bütün toplumların suçları, 'Almanlarla ortaklık içinde olmaları ya da onlara yeterince karşı koymamaları' olmuştur. Ancak Almanlara yardım ettiği tespit edilen Kabardeyler ve birkaç halk da, hiçbir yaptırımla karşılaşmamıştır. II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Rusya'da toplam 3.332.580 kişi sürülmüştür. 1949 yılında bu sayı 2.275.900 kişiye inmiş, inme sebebi ise ölüm ve aff gibi istisnalar olmuştur (Özcan, 2009, 4-5).

II. Volga Almanlarının Meselesi

İnsanlık, tarih boyunca refaha ve güvenliğe kavuşmak için göç etmiştir. Yakın tarihteki göçler geri kalmış Doğu'dan, Batı istikametinde olmuştur. XVIII. ve XIX yy'da ise Almanlar bu gidişatın tersini gerçekleştirmişlerdir. 1762'de Çariçe II. Katerina Çarlık tahtına geçmiş, Rusya ülkesine yabancıların giriş-çıkışında serbestlik ve istedikleri vilayete yerleşme hakkında manifesto yayınlayarak, Almanları ülkesine davet etmiştir. 1763'ü takiben Volga ve Karadeniz'in Kuzey'inde, Alman gruplara toprak dağıtılmış, 1783 yılında Kırım Hanlığı'nın ortadan kaldırılmasıyla ikinci Alman göçü yaşanmıştır. 1804 yılında da Çar I. Aleksandr Almanlara yeni bir çağrıda bulunmuş, Alman halkı bu davetiyeye de icabet etmiş, Ukrayna'nın Baserabya ve Volhinya bölgelerine yerleştirilmişlerdir. 1918 yılında 'Volga Alman Özerk Bölgesi' ilan edilmiş ve bu bölge 6 Ocak 1924'te 'Volga Alman Özerk Cumhuriyeti' olarak adlandırılmıştır (Üstüntaş, 2015, 120-125).

Almanların bölgesel ve dine dayalı kimlik bilinçleri, çarlık yönetimine olan sadakatleri, entelektüellerinin az olması ve toprak zengini olmaları, komünist düşüncelerin onlar arasında yayılmasına engel teşkil etmiştir. 1933 yılında Almanya'da iktidara gelen Naziler, Volga Almanlarını da diasporaya katmış, SSCB'deki Almanlar ise, Rusya'da Alman=Faşist=Düşman olarak algılanmaya başlanmıştır. 1941'de Almanya'nın Rusya'ya savaş açmasıyla Stalin, Almanların işkal ettiği bölgelerdeki halkları işbirlikçiler olarak değerlendirmiş ve onların 28 Ağustos 1941'de çıkarılan Yüksek Sovyet Genelgesi ile Sibirya, Kazakistan ve Altay bölgesine göç ettirilmesine karar vermiştir. Sürgüne uğrayan Almanlar, 1955 yılına kadar işçi kamplarında kalmışlardır. 1964 yılında Sovyet Yüksek Konseyi, 1941'de çıkartılan sürgün hükmünü iptal etmiş, sürgün halkların 'vatan hainliği' suçlamasını kaldırmıştır. Volga Bölgesi'ne dönmeyi hiçbir zaman başaramayan Volga Almanları, yüzünü Almanya'ya doğru çevirmişlerdir. 1985 yılında SSCB'de yurtdışına çıkış yasağı kalkmış, Rusya Almanları da kitlesel halde, Almanya'ya göç etmeye

başlamışlardır. Bu süreç içinde Almanya'ya göç edenlerin sayısı, 2,4 milyona ulaşmıştır (Üstüntaş, 2015, 125-129).

III. Kırım Türklerinin Meselesi

Rusya'nın stratejik öneme sahip Kırım'a yönelik politikasının tarihi, Çarlık Rusya'ya dayanmaktadır. Nitekim Kırım Hanlığı yıkılarak 1783'te Rusya'ya bağlanmış, sonrasında Kırım Türkleri sistematik olarak göç ettirilmiş ve Rusya'da Kırım Türkleri azınlık durumuna düşmüşlerdir (Derman, 2016, 31).

13 Aralık 1917 tarihinde 'Kırım Milli Hükümeti' kurulmuş, ardından Kırım Yarımadası Bolşeviklerin hâkimiyeti altına girmiş, Nisan 1918'de de Kırım, Almanlar tarafından işgal edilmiştir. 25 Haziran 1918 tarihinde Süleyman Sülkeviç'in önderliğinde 'Kırım Milli Hükümeti' yeniden kurulmuş, fakat 1918 ile 1920 yılları arasında Kırım, Belaruslar ve Bolşevikler arasında birkaç kez el değiştirmiştir. Bolşevikler Kırım'a hakim olan son güç olmuştur (Derman, 2016, 28-29).

1921 yılı itibarıyla Rusya'da idari değişiklikler yapılarak, eski Rusya Çarlığı, 15 cumhuriyetten oluşan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği şeklini almış, 18 Ekim 1921 tarihinde Lenin, Kırım'ı, 'Kırım Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti' ismiyle RSFSC'ye bağlı kılmıştır (Şahin, 2015, 330-331). KÖSSC Hükümeti'nin başına da Veli İbrahim getirilmiş, Veli İbrahim'in Mayıs 1928'de idamının ardından, Kırım Tatar aydınlarının sayısı da azalmıştır. İktidara gelen Stalin, 'Sovyetleşme politikası' başlatmış, bu politikayla Kırım Türklerinin kültür, dil, yazı ve hayat tarzı Lenin döneminde 'Tatarlaşma' yolundayken, şimdi 'Sovyetleşme'ye çevrilmiştir (Derman, 2016, 29).

II. Dünya Savaşı başlamadan önce Almanlar, Kırım'a yönelik türlü niyetler içinde olmuşlardır. Almanlar Kırım'ı ele geçirerek, buranın Alman askerlerinin tatil mekanına dönüştürülmesini ve Güney Tirol Almanlarının buraya yerleştirilmesini düşünmekteydiler. Ekim 1941'de Kırım'a giren Almanlar, 30 Kasım 1941 tarihinde Akyar hariç, Kırım'ın tamamını işgal etmişlerdir. Bazı Kırımlı önderler de bağımsızlık elde etmek amacıyla Alman yetkililerle temasa geçmiş (Özcan, 2009, 1-2), hatta bunların bir kısmı, hak ve hürriyetlerine kavuşacakları düşüncesiyle, 'Gönüllü Nefs-i Müdafaa Taburları' adıyla Alman orduları nezdinde yer almışlardır (Şahin, 2015, 332-333). "Gönüllü (!)" olan bu askerlerin ilk amacı hayatta kalmak, ikincisi ise bağımsız Kırım Devleti'ni kurmak olmuştur. Fakat Kırımlılar, Almanların onlara ne tür haklar tanıyacağını hesaplayamamışlardır. 1941'de Nazi Güvenlik Servisi (SD) ve Alman Silahlı Kuvvetleri (OKW), Kırım Türklerine, Müslüman Komitelerinin kurulması gibi bazı haklar ve ayrıcalıklar vermiştir. Naziler, Kırım'da da 'üstün olan' ve 'üstün olmayan ırk' uygulamasını başlatmış ve aşağı ırk olarak gördükleri toplumların katline başlamışlardır. (Derman, 2016, 35-36). Sovyet ordusuna karşı savaşmak istemeyen ve Almanları desteklemeyenler de çalışma kamplarına veya esir kamplarına götürülerek salgın hastalıklara ve açlığa kısacası ölüme terkedilmişlerdir (Şahin, 2015, 333). Almanların bu coğrafyada iki buçuk sene içinde sömürge imparatorluğunu kurmalarıyla, Kırım Türkleri, Almanlara da güvenilmeyeceğini anlamışlardır (Derman, 2016, 27).

Kızıl Ordu, 10 Nisan 1944'te yeniden Kırım'ı ele geçirmiş, 20 Nisan 1944 tarihinde Kırım Komünist Partisi Bölge Komitesi, Almanlarla işbirliği yapanların ve cinayet işlerine karışanların saptanması için 'Olağanüstü Devlet Komisyonu'nu kurmuştur. Hazırlanan rapor ise Rusya'nın güvenliği için bölgenin temizlenmesini, yani Kırım Türkleri başta olmak üzere Almanlar, Rumlar, Bulgarlar, Ermeniler ve diğer milletlerin mensuplarının göç ettirilmesini tasvip etmiştir. '13 Nisan 1944 tarihinde SSCB İçişleri Halk Komiseri ve Devlet Güvenliği Genel Komiseri L. Beriya ile Devlet Güvenliği Halk Komiseri V. Merkulov tarafından, Kırım Özerk SSC'nin 'Sovyet karşıtı unsurlardan temizlenmesi' hususunda bir talimatname yayınlanmıştır. Bu talimatnamenin yerine getirilmesi görevi, SSCB Devlet Güvenliği Halk Komiseri yardımcısı Kobulov, SSCB İçişleri Halk Komiseri yardımcısı Serov, KÖSSC İçişleri Halk Komiseri Sergiyenko ve KÖSSC Devlet Güvenliği Halk Komiseri Fokin'e verilmiştir'. Serov ve Kabulov 7 Mayıs 1944'te Beriya'ya, operasyonlara yönelik hazırlıklar 20 Mayıs itibarıyla tamamlanacak, 25 Mayıs'ta da neticelenecektir şeklinde bir plan göndermiş, 10 Mayıs 1944 tarihinde ise Beriya, Stalin'e Kırımlı Türklerinin Kırım bölgesinden çıkarılmasına dair Devlet Güvenlik Komitesi'nin (GKO) onayını talep etmiştir. Stalin GKO'nun 5859 sayılı, 'çok gizli' kararnamesiyle bu isteği onamış ve Özbekistan'ın belirli bölgelerine gönderilmesine karar verilmiştir. 18 Mayıs 1944 tarihinde Kırım Türklerinin sürgünü başlamıştır. Ulaştırma Halk Komiseri Kaganoviç ve NKVD, insanların yük katarlarıyla Özbekistan'a gönderilmesi işinde resmi olarak görevlendirilmişlerdir (Özcan, 2009, 3-7).

Operasyonlar, 'potansiyel tehlike' gördükleri kişilerin tutuklanmasıyla başlamış, eli silah tutan erkeklerin tamamı Kızıl Ordu'da bulunduğu için, geride kalan yaşlılar, kadınlar, ve çocuklar gece yarısı uykularından uyandırılmış, 15 dakika içinde buldukları yerlerin meydanlarına toplanmaları istenmiştir. İnsanların bazılarını taşıyabilecekleri gıda veya şeylerin alınmasına izin verilmiş, bazılarını ise verilmemiştir. KÖSSC'den toplam 191.014 Kırım Türkü gönderilmiştir. Yük vagonlarıyla gönderilen

Kırımlıların 7.889'u yolda ölmüştür. 151.604 kişi Özbekistan'a, 31.551 kişi ise Rusya'nın çeşitli rayonlarına yerleştirilmişlerdir (Derman, 2016, 51-53).

Kırım Türklerinin operasyonu 3 gün içinde neticelenmiş, Kırım'ın Türkçe olan bölge adları Rus adlarıyla değiştirilmiştir. (Şahin, 2015, 333). Kırım'a Rusların göçü için yoğun çalışma başlatılmış, gitmek isteyenlere büyük imkânlar sunulmuştur. Kırımı göçmeyi reddedenler, Almanlara hizmet suçundan cezalandırılmış, Almanlara hizmet suçundan yargılananlar ise bu bölgeye göç etmekle cezalarından feragat etmiş ve bedava ev-bark sahibi olmuşlardır (Derman, 2016, 54).

1944 tarihinden itibaren 162.096'sı RF SSC'den, 244.734'ünün ise Ukrayna SSC'den olmak üzere toplam 406.830'a yakın kişi Kırım'a yerleştirilmiştir. Böylece, 'Doğu'nun meşalesi' olsun amacıyla Lenin'in 1921'de kurduğu KÖSSC, 30 Temmuz 1945'te ortadan kaldırılmış ve Kırım bölgesine çevrilerek RF'ye dâhil edilmiştir. Kruşçev ise 300 yıllık beraberliğin onuruna Kırım'ı, 19 Şubat 1954 tarihinde Ukrayna SSC'ye armağan etmiştir (Özcan, 2009, 3-7).

Stalin'in ölümünden sonra, Kırım Türklerinin ileri gelenleri bir 'Teşebbüs Grubu' oluşturarak, koordineli ve toplu olarak anavatana dönülmesi ve otonominin yeniden teşkil edilmesi için bir yapılanmaya girişmişlerdir. Destalinizasyon siyasetinin de etkisiyle bu heyet, polisiye baskıya çok da maruz kalmamıştır. Brejnev döneminde Kırım Türklerine daha sert baskılar yapılmıştır. 5 Eylül 1967'de yayınlanan ve bu halka haksızlık yapıldığının vurgusu geçen bir kararname ile Kırım Türklerinin, Sovyet vatandaşlarının yararlandığı bütün haklardan istifade edebileceklerinin yolu açılmıştır. Ancak yine bürokrasi, bu halka ikamet engelleri getirmiştir. 23 Temmuz 1987'de Moskova'da kalabalık bir şekilde Kırım Türkleri ve onları destekleyenler büyük miting tertip etmiş, bu miting ve diğer haksızlığa uğramış halkların mücadeleleri, 14 Kasım 1989 tarihinde bir 'anavatana dönüş deklarasyonu' yayınlanmasını sağlamış, devlet, dönüşü organize etmeye başlamıştır (Özcan, 2009, 14-17, 19, 22-24).

Böylece, 18 Mayıs 1944 gecesinden itibaren 3 gün içinde yüzbinlerce Kırım Türkü, Orta Asya'nın çeşitli bölgelerine gönderilmiş, 1989 yılının Kasım'ında bu uygulamanın 'kanunsuz ve kriminal' olduğunun yayın yoluyla duyurulmasıyla, 250 binin üzerinde Kırım Türkü anavatanlarına dönebilmiş, geri kalanların önüne ise çok sayıda engeller konulmuştur (İMKANDER, 2013, 13). 12 Şubat 1991 tarihinde, zaten Ukrayna'nın bir bölgesi olan Kırım, Ukrayna Cumhurbaşkanı L. Kravçuk'un onadığı kanunla yeniden ÖSSC şeklini almıştır. Sovyetlerin çöküşünden sonra bağımsızlığını kazanan Ukrayna, kendine bağlı olan Kırım'ın Özerk Cumhuriyet statüsünü kaldırmamıştır (Özcan, 2009, 25).

IV. Çeçen-İnguş Meselesi

Sürgün, insanlarda, sosyo-psikolojik açıdan köksüz ve aşağılanma duygusu ile kuşkuculuk ve öfkeye yol açar. Dolayısıyla, sürgün söz konusu olduğunda yaşanan kopuş, bireyi kökünden sarsmaktadır. Aşağılanma, başkası tarafından olduğundan daha düşük düzeyde gösterilmesidir ve sürgünde olan kişi, kültürel açıdan aşağılanma olasılığı ile karşı karşıyadır (Öner ve Şirin, 2013, 37-38). Çeçenler ise dış güçlerin Kafkasya'yı her işgalinde, bu duyguları güçlü bir şekilde hisseden halkların en başında gelenlerindedir.

İnguşlar, eskiden animizm ve Hıristiyanlığı kabul etmiş, 1860 ile 1870 yılları arasında Dağıstanlı Sufi din görevlileri aracılığıyla, İslam dininin Sünni görüşüne katılmışlardır. İnguşlar, kendilerine 'Lamur' (Dağlarda oturan) adını vermişlerdir. Ruslar ise onlar için 'Gorniy Çeçeni' (Dağlı Çeçenler) adını kullanmışlardır (Tombuloğlu, 2003, 24-25).

Çerkez ve Dağıstan topluluklarının feodal derebeylik sistemiyle yönetilmesinin aksine, XVIII. yy'ın sonuna kadar, 'Yaşlılar Meclisi' tarafından yönetilerek organize olan Çeçenler, Çar I. Petro'nun bölgeyi Rusya topraklarına katma isteğine tepki olarak, XVII. yy'da İslam dinini kabul etmeye başlamış, İslam çatısı altında 1818'den 1917 kadar aktif ve örgütlü bir şekilde mukavemet göstermişlerdir. 1917'de İnguşlar-Dağıstanlılar-Çeçenler bir devlet kurmuş fakat bu devlet de 1921'de bütün Kafkasya bölgesi ile birlikte Sovyetler Birliği'ne dâhil edilmiştir. Bolşevikler, 1924'te Çeçen-İnguş ÖB'yi, 1930'larda ise Çeçen-İnguş SSC'yi kurmuşlardır. II. Dünya Savaşı'nda Çeçenlerin bir kısmı Ruslara karşı ayaklanınca, Moskova, tüm Çeçenlerin ayaklanacağı ve Almanları destekleyecekleri korkusuyla Çeçen-İnguş nüfusunun tamamını Orta Asya'ya göç ettirmiştir. Yelerine Ruslar ve diğer halklar iskan ettirilmiştir. Bu süreçte Çeçen-İnguş nüfusun yarısından fazlası kaybolmuştur. 1939 yılında Çeçen-İnguş Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ndeki resmi kayıtlara göre nüfus 488 bin iken, sürgünden 200 bin kişi dönebilmiştir. 7 Mart 1944'te toprakları Dağıstan, Kuzey Osetya ve Gürcistan'a bölüştürülen Çeçen-İnguşlara, KPMK 24 Kasım 1956'da yeniden ulusal özerklik vermiş ve Çeçen-İnguş ÖSSC'i tekrar kurularak tahkim edilmiştir (İMKANDER, 2013, 11-12, 14-15).

Sürgüne uğrayan halklar Almanlarla işbirliği yapanlar ile onlara mukavemeti az olanlardı. Almanlar Çeçen-İnguş bölgesine hiç ulaşamamışlardı, fakat II. Dünya Savaşı döneminde Çeçen-İnguşlar da sürülmüştür. Ancak, işgalcilerle işbirliği yapan Adigeler sürülmemişlerdir. Osetlerin de hiçbir şekilde bu

kargaşadan etkilenmiş olmamaları, 'Stalin'in de Oset kökenli olması itibariyle' şeklinde değerlendirilmektedir (Tavkul, 2016, 90).

Göçe tabi tutulan halkların sürecin başlama anından itibaren yaşamları için hiçbir yardım ve destek gösterilmemiştir. Yerlerinden edilen halklar, çetin coğrafyalarda yaşam mücadelesi verirken, bu halkların bazılarının 1957'de, bazılarının da 1989 yılında anavatanlarına dönmelerine izin verilmiş, bazıları ise hala dünyanın çeşitli yerlerine dağılmış halde, mülteci statüsünde yaşamlarına devam etmektedirler. Hem bu göçe maruz kalanların ve hem de bu trajediye tanıklık edenlerin, Sovyetler Birliği dağılırken, Ruslara gösterdikleri menfi tepki kaçınılmazdı (İpek, 2015, 95-96).

Sovyetler Birliği'nin kurulmasının ardından, 1944-1957 yılları arasında toplu halde Orta Asya'ya gönderilen ve topraklarının bir kısmı komşuları arasında paylaştırılan İnguşlar da 1992 yılına kadar Çeçen-İnguş Özerk Cumhuriyeti'nin parçası olarak SSCB içinde yer almışlardır. Ortak sınırların kesin bir şekilde belirlenmemesi yine İnguşlarla Çeçenler arasında sorun teşkil etmiş, 1956'ya kadar İnguşların topraklarına Osetlerin yerleştirilmesi ise İnguş-Oset gerilimini başlatmıştır (Tekir, 2016, 35-36).

V. Karaçay-Malkarların Meselesi

Karaçay-Malkar halkı, Kafkasya'da hâkimiyet kuran İskitler, Hunlar, Bulgarlar, Hazarlar ve Kıpçaklar gibi Proto-Türk ve Kafkasya kavimlerinin sosyokültürel birleşiminden meydana gelmiştir. Bu halkın üyeleri kendilerini ait hissettikleri yamaç, vadi ve dağların isimleriyle Çege mliler, Bahsanlılar, Holamıllılar, Karaçaylılar, Balkarlar olarak türlü gruplara ayırırlar. 'Balkar' ismi ise bu toplulukları tek yapı içinde toplamak için, SSCB iktidarının uydurduğu millet adıdır (Tombuloğlu, 2003, 22-23, 180-181, 183).

XIX. yy'da Ruslar, Kafkasya'da, Çerkes bölgesinin stratejik öneme sahip yerlerinden yerli nüfusu göç ettirmiş ve denize olan bağını koparmıştır. Bu politika Karaçay-Malkar halkı üzerinde de derin izler bırakmıştır (Tekir, 2016, 34). Ruslar Kafkasya'yı ele geçirdikten sonra, 1859'dan 1864 yılına kadar binlerce Çeçen, Oset Abaza, Çerkes, ve Dağıstanlı, Anadolu'ya göç ettirilmiş, baskı altındaki Karaçaylılar da 1873 yılında isyan çıkartmışlardır. Bu ayaklanma da bastırıldıktan sonra, 1885-1905 yılları arasında Karaçaylıların bir bölümü Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır (Tombuloğlu, 2003, 184).

1941'de Almanların Sovyetlere saldırısı sırasında Almanlar, Kafkasyalı esirleri sabotaj ve casusluk amacıyla eğitmiş ve Ruslara karşı görevlere hazırlamıştır. Karaçay-Malkar askerleri de Almanlara sempati beslemiş, Sovyet istihbaratı da Sovyet ordusundaki Karaçay-Malkar kökenli askerleri 'güvenilmeyecek unsurlar' addederek, Ural bölgesine sürmüştür. 25 Temmuz 1942 tarihinde Almanlar, Sovyet ordusuyla Kafkasya'nın eteklerinde çarpışmış, dağlara sığınmaya çalışan Sovyet birliklerini silahlı Karaçay çeteleri karşılamış, bu birliklerin büyük bölümü burada yok edilmiştir. 1942'de Almanlar, Karaçay-Malkarların yardımıyla Elbruz Dağına çıkarak, zirvesine Alman bayrağı dikmiştir. Bölge Rus unsurlardan temizlendikten sonra Adigey, Osetya, Karaçay-Malkar ve Kabardey bölgelerindeki halklar, 'Birleşik Kafkasya Cumhuriyeti'ni yeniden tesis etmek için Alman ordusuna müracaat etmiş, bu müracaatlar Almanlar tarafından da devamlı ertelenmiştir. Almanların Kafkasya'yı sömürü için bir memba olarak gördükleri, daha sonra tespit edilmiştir. (Tavkul, 2016, 77-78, 80-83).

Almanlar Kafkasya'dan çekildikten sonra, Sovyet ordusu 15 Ocak 1943 günü Karaçay'a taarruz etmiş fakat Karaçay-Malkar çeteleri bitirilememiştir. Bunun üzerine Sovyetler Birliği Yüksek Prezidyumu 12 Ekim 1943 gününde, Karaçay-Malkar halkının topyekün göç ettirilmesine karar vermiştir. (Tavkul, 2016, 83).

2 Kasım 1943 tarihinde Karaçay Özerk Bölgesi'nden 63.333 Karaçaylı yük vagonlarıyla Orta Asya çöllerine gönderilmişlerdir. Bu akıbetin aynısını 8 Mart 1944 tarihinde yine o etnik kökenli olan Balkarlar yaşamışlardır. (İMKANDER, 2013, 12-13).

24 Kasım 1954 yılında SSCB Bakanlar Kurulu'nun hükmüyle, II. Dünya Savaşı'nda Sovyet ordusunda yer almış olanlar, SSCB kahramanlık madalyalarıyla ödüllendirilenler, Rus, Ukraynalı vb. milletlerin üyesi kadınlar, engelliler, ölümcül hastalığa yakalanmış olanlar ve savaşta ölen askerlerin yakınları sürgün hayatından azat edilmişlerdir. Bu karar, 28 Nisan 1956 yılında Kırım Türklerinin, Balkarların, Sovyet vatandaşı Türklerin, Kürtlerin ve Hemşinlilerin kamp hayatlarına son vermiş ancak anavatanına dönme hakkı sağlamamıştır. Anavatanlarına yakın bölgelerde yerleşmeye başlayan halkın, 15 Aralık 1956 tarihli bir kanunla, sürüldükleri yerlere yakın yerleşmeleri yasaklanmıştır (Özcan, 2009, 12-13). 1957'de geri dönen Karaçaylılar, Karaçay-Çerkes özerk bölgesini kurmuşlardır ki 1991 yılında bu bölge cumhuriyete dönüştürülmüştür (Tombuloğlu, 2003, 33).

VI. Ahıskalı Türklerin Meselesi

Bazı kaynaklar Kıpçak ve Bun Türklerinin, Ahıskalı Türklerin ataları olduklarını yazmaktadırlar. Kaynakların bazıları ise 'Bun Türkleri' demenin aslında 'Yerli Türkler' anlamına geldiğini, kimi araştırmacılar da 'Bun' kelimesinin aslında 'Hun' kelimesiyle aynı anlamda olduğunu ileri sürmektedirler. Başka kaynaklar ise Ahıskalı Türklerin Ahıska bölgesine Gürcistan Kralı II. David'in isteğiyle XI ve XII.

yy'da üzerine Kuzey Kafkasya'dan para karşılığında asker olarak geldiklerini nakletmektedir. Bu insanların geçen zaman içinde Gürcüler ile aynı dini paylaştıkları, devletin ordusunda, siyasetinde ve iktisadiyatında önemli mevkilere geldikleri vurgulanmaktadır (Tombuloğlu, 2003, 179).

"Ahıska, miladın öncesinde ve sonrasında Kıpçakların yaşadığı ve kentler inşa ettiği, kadim bir Türk diyarıdır. 250 yıl boyunca Osmanlı'nın bir parçası olan Ahıska'ya bu zaman zarfında Anadolu'dan sık sık ve çokça Türkler getirilerek yerleştirilmiş, böylece bölge hayat tarzı, dil, din ve kültür açısından yerli Türklerle harmanlanmıştır. 1828-29 Osmanlı-Rus savaşına kadar Türklerin olan Meshetya, savaş kaybedilince Rusların himayesine geçmiştir. Ahıska, '1829 Edirne Antlaşması' neticesinde ödence olarak Rusya'ya bırakılmıştır (Tombuloğlu, 2003, 179).

1877-1878 Osmanlı-Rus savaşından sonra Rusya, savaş ödencesi olarak, Ardahan, Batum, Kars'ı Osmanlı'dan almış, 16 Mart 1921 tarihinde 'Moskova Antlaşması'yla aynı şehirler ve Batum'un Artvin ilçesini Türkiye'ye iade etmeyi kabul etmiş, 'Brest-Litovsk Antlaşması' gereğince Batum ve Ahıska'yı Türkiye'ye bırakmamıştır (Uramalı, 2004, 32). Ardından Kafkasya'nın birçok yerinden Anadolu'ya göçler başlamıştır. Osmanlı ülkesine gelerek iltica talebinde bulunan Ahıskalıları, Osmanlı Hükümeti, Rusya'dan izin alarak kabul etmiştir (1888). Göçler genellikle deniz yoluyla yapılmış, Ardahan, Kars, Kağızman ve Oltu'dan geçerek gelenler ise beraberinde sürülerini de getirmişlerdir. Ahıskalıların bazıları Ahıska'daki taşınmaz mallarını satabilmişlerdir. Satışa muvaffak olanlar, Osmanlı ülkesinde yaşayan fakir akrabalarına destek olmuşlardır. Osmanlı'ya göç eden Ahıskalılar, Samsun, Çorum, Yozgat, Konya, Kütahya, İstanbul, Bursa, Eskişehir, Adana gibi illere dağıtılmışlardır. Bu göçler, 1894'ten itibaren yavaşlatılmış, devletten bir istekte bulunmayacaklarına ve tüm vergileri kabul edeceklerine dair taahhüt imzalarından sonra, Türkiye'ye girmelerine izin verilmiştir. Ahıskalı Türkler Osmanlı ülkesine yerleştikten kısa süre sonra uyum sağlamış kültürel ekonomik ve askeri görevlerde yer almışlardır. Bunların kimileri ise çalışkanlıklarından ötürü mükâfatlandırılmışlardır (Günay, 2012, 127-136).

'Mondros Mütarekesi'yle Ahılkelek ve Ahıska Kars'taki geçici hükümete bağlanmış, 'Trabzon Antlaşması'yla da (Haziran 1918), Milli Gürcistan Hükümeti, bu iki şehri Türkiye'ye bırakmıştır. Fakat İngilizler Kars'ı işgal etmiş (13 Nisan 1919) ve Milli Şura da dağıtılmıştır. Bunun üzerine Gürcistan Ahıska'yı işgal etmiş ve 'Moskova Antlaşması'yla (16 Mart 1921) Ahıska, Gürcistan SSC'nin Tiflis iline bağlanmıştır (Tombuloğlu, 2003, 43).

1930'lu yıllarında, yıllarca türlü suçlamalarla Ahıskalı aydınlar ve din adamları sistemli bir şekilde yok edilmişlerdir. Bu dönemde bu insanlara yapılan suçlamalar ise 'Türklük ve Türkçülük' olmuştur. II. Dünya Savaşı başlayınca 40 bin civarında eli silah tutan Ahıskalı gençler, Almanlarla savaşmak üzere cepheye gönderilmişlerdir. Geride kalanlar ise Ahıska-Borcom demir yolu inşaatında çalıştırılmışlardır. Bu hat Ekim 1944'te tamamlanmıştır (Zeyrek, Eylül-2001, 3). Kırım, Almanlardan, Tatarlardan, Bulgarlardan, Yunanlılardan ve Ermenilerden temizledikten sonra sıra, Kafkasya'nın sınır bölgelerine gelmiştir (Aydın, 2005, 22). Ahıskalıları, 1944'ün Kasım ayının 14'ünü 15'ine bağlayan gecesi, kamyonlarla kendi yaptıkları demiryolu istasyonlarına taşınarak ağır eşya vagonlarına tıkmış, bir ay sürecek çetin ve ölümcül yolculuğuna çıkarılmışlardır. Yolculukta sağ kalanlar, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Sibiry çöllerine salınmışlardır (Zeyrek, Şubat-2005, 6-7). Boşaltılan Ahıska bölgesine de yine karar uyarınca, Gürcüler yerleştirilmiştir. Ahıskalıları 1944'ten 1956'ya kadar kamp hayatı yaşamışlardır. Yüksek Sovyet Prezidyumu'nun Nisan 1956'da verdiği kararlar Ahıskalıları getirilen kısıtlamalar kaldırılmış fakat aynı yıl diğer sürgün halklardan Çeçen-İnguş, Karaçay-Balkar ve Kalmıklara anavatanlarına dönüş izni verilirken, Ahıskalıları ile Kırım Türklerine izin verilmemiştir. 1956-58 yıllarında Gürcistan KGB'sinin başkanı, o bölgelere Gürcüler yerleştirildiğinden ötürü, Ahıskalıların dönmelerine izin verilmeyeceğini bildirilmiştir (Öner ve Şirin, 2013, 40-43). 1968 yılında çıkan bir kararnameyle Ahıskalıların SSCB bünyesinde serbest dolaşımına izin verilmiştir (Zeyrek, Şubat-2005, 6-7). Fakat Ahıskalıların değil anavatanlarına dönmelerine, Gürcistan'a bile girmelerine izin verilmemiş, ellerinden alınan malları da iade edilmemiştir (Zeyrek, 2001, 5). Prezidyum'un 30 Mayıs 1968 tarihli resmi yazısı ile Ahıskalı Türklerin saklanan sorunu ortaya çıkmış, SB topraklarının herhangi bir yerinde yerleşme hakkı verilmiştir. 1968 yılının sonu itibarıyla Ahıskalıları Sovyet pasaportu dağıtılmaya başlanmış, SSCB'de sadece Ahıskalıların pasaportlarının milliyet kısmına, 'Türk' ibaresi geçilmiştir. Bunun yanı sıra Kazak, Özbek ve Azerbaycanlı olarak yazılanlar da olmuştur (Öner ve Şirin, 2013, 43).

1989 yılında, provokasyonlar neticesinde Özbek halkıyla Ahıskalıları arasında Özbekistan'ın Fergana Vadisi'nde çıkan çatışma ise Ahıskalıların bir kez daha yurt belirledikleri Özbekistan'dan, Krosnadar ve Ukrayna bölgesine sürülmelerine sebep olmuştur (İMKANDER, 2013, 13).

II. Dünya Savaşı'nda, Sovyetler Birliği uğruna savaşmak üzere Ahıska'dan 40 bin eli silah tutan Türk askere alınmış, bunların 25 bini ölmüştür. Bu askerlerin aralarında 'Sovyetler Birliği Kahramanı' unvanı

alanlar olmuştur. Ahıskalıların Ahıska'dan çıkarılmasını, Sovyet yönetimi, bölge halkını Alman ilerleyişinin tehdidinde maruz kalmaktan kurtarmak olarak izah etmiştir. Fakat Türk-Rus savaşlarında Türklere ihanet ettikten sonra, Rusların peşinden giderek Anadolu'dan ayrılan Ermeniler, yine Rusların iskân politikaları neticesinde Ahıska ve çevresine yerleştirilmişlerdir. Evvel-ahir bu bölgelerde hesapları olan Ermeniler, Ahıska ve çevresinin Türklerden temizlenmesinde etkili olmuşlardır (Zeyrek, 2001, 4-5).

Soğuk savaş süresince yalnızca, Kırım Tatarları, Volga Almanları ve Ahıskalı Türkler affedilmemişlerdir. Kırımlı Türkler, Savaşın sona ermesiyle anavatanlarına dönebilmişlerdir. Ancak Volga Almanları ile Ahıskalı Türkler, vatanlarına dönme hakkına hiçbir zaman ulaşamamışlardır (Üstüntaş, 2015, 127-128).

Avrupa'ya iltica eden Kafkasyalıların hazin sonu: Almanların Kafkasya harekâtı, Kafkasya halklarının onarılamaz travmasına ve hunharca telefata sebep olmuştur. Bu telefata en dramatik olanı ise çekilen Alman ordularının peşine takılarak Avrupa'ya gitmeye çalışan 15 bin kişilik Kafkas mültecilerinin, Avusturya'nın Drau bölgesinde son bulan hazin hikayeleridir. Amerika, İngiltere ve Rusya'nın Yalta'da imzaladığı bir itilaf sonrasında bu mültecilerin Sovyetler Birliğine teslim edilmeleri, 1945'in 28 Mayıs'ından 1 Haziran'ına kadar sürmüştür. Teslimattan önce bu sığınmacılar, hiç olmazsa Osmanlı'ya teslim edilmeleri için izin istemişler fakat Londra'dan 28 Mayıs 1945'te, 'Mülteciler Sovyet otoritelerine teslim edilecektir' emri gelmiştir. Bu 3 gün içinde kendinin ve çocuklarının canına kıyan Kafkasyalıların sayısı 7 bini bulmuş, sağ kalanlar ise Kızıl Ordu'ya teslim edilmiştir (Tavkul, 2016, 90, 92-93). Avrupa İslam Cemiyeti'nin bir takım çabaları sayesinde, 1960'da Avusturya'nın İrschen köyünde 'Kafkasyalıların teslim edilişi', anıta dönüştürülmüştür (İMKANDER, 2013, 13-14).

VII. Sonuç

Almanların Kafkasya'yı işgalinden sonra, yerli halka bölgenin yönetiminde kısmen özerklik verilmesi, dini özgürlüğün tekrar geri getirilmesi ve Almanların daha insani davranışları, Müslüman halklar arasında sevinçle karşılanmıştır. Sevinçle karşılanmıştır çünkü, 1864 yılında Kafkasyalıların Rusya'ya teslim olmasından sonra, bölgenin trajik şekilde insanlardan temizlenmesi ve geride kalanların her açıdan baskı görmesi, insanlarda vaziyetten bir çıkış bulma duygusunu körüklemiştir. Almanlara karşı güven konusunda daha ihtiyatlı davranılması gerektiğiyle ilgili uyarılarda bulunan tecrübeli Kafkas yaşlıları ise dikkate alınmamış, bir takım kitleler, gönüllü silahlı birlikler oluşturarak, Almanlarla birlikte Sovyet ordularına karşı amansız mücadeleye girişmişlerdir. Almanların asıl amaçlarının sömürge imparatorluğu kurmak olduğu anlaşıldığında, pişmanlıklar olmuş fakat Sovyet yönetimi, bu suçun faturasını birçok Kafkasya halkına çoktan kesmiştir.

Göçe maruz kalanlar, Almanlarla seferberlik içinde olanlar ile onlara karşı oldukça az mukavemet gösterenlerdi. Zorunlu nedenler yüzünden ve Sovyet siyasi otoritesi tarafından yapılan göçlere maruz kalan Kafkasyalıların sosyo-psikolojik travmasının çapı, büyük olmuştur. Bu göçler onlara ve onların çocuklarına haksızlığa uğrama, hayal kırıklığı, köksüzlükle suçlanma, dışlanma, aşağılanma, çevreye karşı güvensizlik, çaresiz hissetme, kuşkuculuk ve öfke gibi birçok negatif duygular yüklemiştir. Üstelik, bu iskan politikaları kapsamında, topraklarının bir kısmının komşuları arasında paylaşılması ve ortak bir sınırın kesin bir şekilde belirlenmemesi, etnik bilinci neredeyse oluşmamış Kafkas halklarında etnik milliyetçilik, hatta ırkçılık bilincini körüklemiştir.

Ruslar, Kafkasya'yı ele geçirdikten sonra, burada uyguladıkları nüfus politikalarını 'göç' kavramıyla izah etmektedirler. Biz de bu çalışmada, olabildiğince 'göç' kavramını kullandık. Fakat bu hadiseler nereden bakarsanız bakın, ister ayrı ayrı bakın, isterseniz de genel çerçeveden bakın 'göç' kavramı bu süreci ifade etmekte yetersiz kalmakta ve de karşılayamamaktadır.

KAYNAKÇA

- Aksakal, Hasan (2009). Stalin ve İkinci Dünya Savaşı Bağlamında Milliyetler Politikası. *Karadeniz Araştırmaları* Cilt: 6, Sayı: 21, Bahar, s. 23-30.
- Aydın, Hasan. (2005). Ahıska Türkleri Sürgünü ve Sürgünün Hukuki Sonuçları. *Bizim Ahıska Dergisi*, Sayı: 2, ss. 22-24.
- Derman, Giray Saynur (2016). II. Dünya Savaşı'nda Kırım Türklerinin Siyasi Faaliyetleri. *T.D. Belediyeler Birliği (TDBB) Yayınları*, No:17, İMAK Ofset, İstanbul, ss. 27-60.
- Günay, Nejla (2012). Osmanlı'nın Son Döneminde Ahıska Türklerinin Anadolu'ya Göç İskânı. *Bilgi*, Sayı: 61, Bahar, ss. 121-142.
- İMKANDER, (2013). *Kafkasya'daki Rus İşgali Ve Kafkasya'nın Siyasi-Sosyal Durumu Hakkında Rapor*. Kafkasya Raporu.
- İpek, Alper (2015). Sovyetler Birliği'nin Dağılması Karşısında Sovyet İnsanının Tepkisizliğinin Nedenleri. *Savunma Bilimleri Dergisi*, Cilt:14, Sayı:1, Mayıs, ss. 89-118.
- Öner, N. ve Aslı, Şirin (2013). Vatansız Bir Halkın Sürgün Deneyimi: Ahıska Türkleri Örneği. *Uluslararası Katılımlı VII. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiriler Kitabı*, 3 Kitaplık Set, Muğla, ss.35-45.
- Özcan, Kemal (2009). *Kırım Türklerinin Sürgünü ve Milli Mücadele Hareketi (1944-1990)*. http://www.surgun.org/tur/makale.asp?yazi=ozcan_surgun Erişim Tarihi: 08.10.2016.
- Şahin, Cemile (2015). Rus Yayılmacılığına Bir Örnek: 1944 Kırım Türklerinin Sürgünü. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 39, Ağustos, ss. 326-340.

- Tavkul, Ufuk (2016). İkinci Dünya Savaşı'nda Kafkasya. *Türk Dünyası Belediyeler Birliği (TDBB) Yayınları*, No:17, İMAK Ofset, İstanbul, ss. 77-94.
- Tekir, Osman. (2016). Kuzey Kafkasya'da Mevcut ve Potansiyel Etnik Çatışma Alanları. *Kafkasya Çalışmaları-Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt. 2, No:3, Eylül, ss. 23-46.
- Tombuloğlu, Tuba (2003). *Kafkasya'nın Etnik ve Kültürel Yapısının Oluşumunda Türklerin Rolü*. (Yayımlanmış) Y. L. Tezi, Ankara.
- Türker, Ahmet Tolga (2013). Kuzey Kafkasya'da Aşırı İslamcılığın Yükselişi: Kafkasya Emirliğinin Analizi. *AÜ SBF Dergisi*, Cilt: 68, No: 3, ss.141-164.
- Uramalı, Yusuf (2004). Acara'da Neler Oluyor?. *Bizim Ahıska Dergisi*, Sayı:1, ss.32-34.
- Üstüntaş, Doğan (2015). Volga Almanları: 250 Yıllık Süreçte Yaşanan Göçler, Sürgünler ve Alman Diasporasının Kazakistan-Almanya İlişkilerine Etkileri. *Savunma Bilimleri Dergisi*, Mayıs, 14 (1), ss. 119-143.
- Zeyrek, Yunus (2001). Ahıska Tarihi. *Ahıska Dergisi*, Sayı: 2, Temmuz-Eylül, ss.3-10.
- Zeyrek, Yunus (2005). Ahıska Türkleri Birinci Konferansı Açılış Konuşması. *Ahıska Dergisi*, Sayı: 7, Şubat, ss. 6-8.
- Zeyrek, Yunus (2015). Ahıska Türklerinin Türkiye'ye Göçleri ve 1944 Sürgünü-V. *Bizim Ahıska Dergisi*, Sayı: 39, ss. 9-13.